

INNSATSOMRÅDER MED ARBEIDSSEMINAR OG PLANVERKTØY

Utvikling av tverrfaglige tiltak gjennom hele livsløpet på rusområdet i kommunen.

DelTa

Sammen for rusfaglig kompetanse

Kompetansesenter rus - Midt-Norge
 ST. OLAVS HOSPITAL
UNIVERSITETSSYKEHUSET | TRONDHEIM

Innhold

Planleggingsmodell	4
Dagsorden for planleggingsmøte om oppstartseminar i DelTa	5
Oppstartseminar	6
Program Oppstartseminar	7
Innsatsområde 1 Folkehelse og rusmiddelpolitikk – to sider av samme sak...	10
Innsatsområde 2 Å oppdage førskolebarn som lever sammen med omsorgspersoner med skadelige rusmiddelvaner	12
Innsatsområde 3 Å oppdage skolebarn som lever sammen med omsorgspersoner med skadelige rusmiddelvaner	14
Innsatsområde 4 «Barnespor» i kommunen – Foreldresamtaler om barn som pårørende	16
Innsatsområde 5 Ungdom og trygge oppvekstmiljø.....	18
Innsatsområde 6 Heldig er den ungdommen som har teite foreldre.....	20
Innsatsområde 7 Fra bekymring til handling på ungdomstrinnet.....	22
Innsatsområde 8 Fra bekymring til handling i videregående opplæring	24
Innsatsområde 9 Oppfølging av mennesker med rusmiddelproblem og sammensatte behov.....	26
Innsatsområde 10 Aldring og skadelige rusmiddelvaner	28
Dagsorden for planleggingsmøte om tiltak og handlingsplan i DelTa.....	30
Mal for handlingsplan	31
Dagsorden for evalueringsmøte om tiltak og handlingsplan i DelTa.....	32
Mal for evaluering	33

Kompetansesenter rus - Midt-Norge (KoRus Midt-Norge) arbeider på oppdrag fra Helsedirektoratet, og skal bistå kommunene med kompetansestøtte på rusområdet sammen med andre statlige aktører.

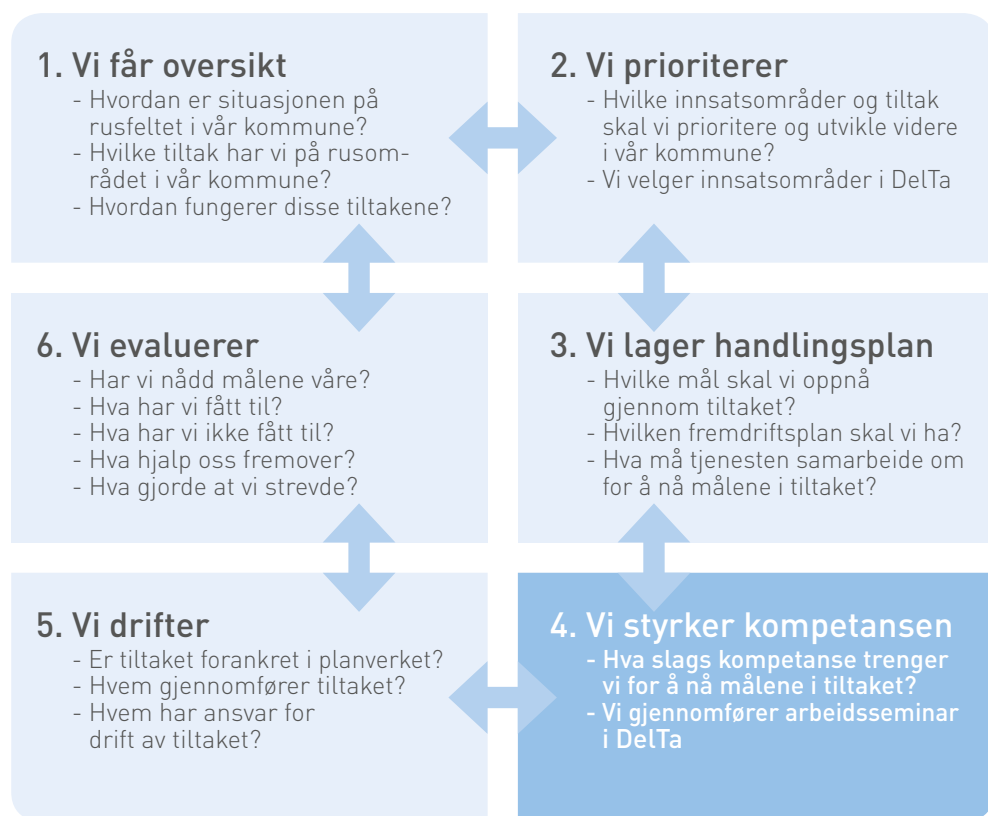
Vi i KoRus (Midt-Norge) inviterer kommunene til å samarbeide om 2 årige innsatser for å utvikle tverrfaglige tiltak på rusområdet i kommunen.

Sammen arbeider vi etter en planleggingsmodell (se under) som gjør det enkelt å samarbeide tverrfaglig i kommunen. Modellen bygger på forsknings- og erfaringsbasert kunnskap, og samsvarer med anbefalt arbeidsform i Folkehelseloven.

Et «Oppstartsseminar» vil danne grunnlag for kommunens valg av 2 innsatsområder i DelTa, etter at samarbeidsavtale med KoRus er inngått.

Planleggingsmodell

Dagsorden for planleggingsmøte om oppstartsseminar i DelTa

Vi snakker sammen for å finne svar på følgende spørsmål;

- Hva vil kommunen oppnå gjennom dette seminaret?
- Hvem skal delta på seminaret?
- Hva må kommunen gjøre for å mobilisere de som skal delta?
- Hva blir kommunens oppgaver på seminaret og hvem fra kommunen skal holde innlegg?
- Hva blir KoRus sine oppgaver på seminaret?
- Når skal seminaret gjennomføres?
- Hva skjer i kommunen etter seminaret?
- Aktuell dato for nytt planleggingsmøte i kommunen med KoRus?

Det skrives referat fra møtet!

VELKOMMEN!

Program Oppstartseminar

Oppstartseminar

Samarbeidet mellom KoRus Midt-Norge og kommunen innledes med oppstartseminaret:

«Tverrfaglig samarbeid om rusmiddelforebygging, tidlig innsats og behandling»

På seminaret tar vi for oss muligheter i folkehelsearbeidet og situasjonen på rusområdet i kommunen, basert på blant annet kartleggingsresultater fra Ungdata og Brukerplan. Informasjon fra tjenestene i kommunen, frivillig og privat sektor danner også grunnlag for det videre arbeidet.

Kommunen velger to innsatsområder som skal prioriteres (se punkt 1–10 side 9), og blir enige om hvordan tjenestene og sektorene kan samarbeide tverrfaglig om å løse oppgavene. Vi går igjennom planverktøyene i DelTa som gjør det enklere å samarbeide om gjennomføringen i kommunen.

PROGRAM	OPPSTARTSEMINAR
BAKGRUNN	Folkehelseloven pålegger kommunene å arbeide systematisk med kartlegging og forebyggende arbeid. Folkehelsearbeid på rusområdet stiller krav til samarbeid i kommunen
MÅL	Bli enige om hvilke innsatsområder kommunen skal velge. Hvordan samarbeide om oppgavene og videre oppfølging
MÅLGRUPPE	Alle tjenestene i kommunen, politikere, ungdomsråd, elderråd, pårørende, brukere, næringsliv og frivillige organisasjoner
INNLEDERE	KoRus Midt-Norge og representanter fra kommunen
TID	INNHOOLD
09.30 – 10.00	Utviklingsarbeid og tverrfaglig samarbeid om oppgavene Presentasjon av planleggingsverktøy i DelTa v/ KoRus Midt-Norge
10.00 – 10.45	Hvordan er situasjonen på rusfeltet i vår kommune? Vi får oversikt gjennom presentasjon av lokale data v/ representanter fra kommunen v/ KoRus Midt-Norge
11.00 – 12.00	Nytenkning i grupper: <ul style="list-style-type: none"> ■ Hvordan fungerer det tverrfaglige samarbeidet i dag? ■ Hva skal til for å lykkes med samarbeidet?
12.00 – 12.30	LUNSJ
12.30 – 13.15	Presentasjon av rusmiddelpolitisk handlingsplan. Hvordan fungerer tiltakene i planen? Hva er de viktigste utfordringene i vår kommune? v/ representanter fra kommunen
13.30 – 14.30	Nytenkning i grupper: <ul style="list-style-type: none"> ■ Hvilke to innsatsområder skal vi velge i DelTa? ■ Hvordan skal vi samarbeide om innsatsområdene?
14.30 – 15.00	Oppsummering av gruppearbeid og konklusjon på hvordan vi arbeider videre med innsatsområdene i vår kommune. v/ representanter fra kommunen

Vi tilbyr videre veiledning, verktøy og arbeidsseminar innen følgende innsatsområder:

1. Folkehelse og rusmiddelpolitikk – to sider av samme sak
2. Å oppdage førskolebarn som lever sammen med omsorgspersoner med skadelige rusmiddelvaner
3. Å oppdage skolebarn som lever sammen med omsorgspersoner med skadelige rusmiddelvaner
4. «Barnespor» i kommunen.
– Foreldresamtaler om barn som pårørende
5. Ungdom og trygge oppvekstmiljø
6. Heldig er den ungdommen som har teite foreldre
7. Fra bekymring til handling på ungdomstrinnet
8. Fra bekymring til handling i videregående opplæring
9. Oppfølging av mennesker med rusmiddelproblem og sammensatte behov
10. Aldring og skadelige rusmiddelvaner

Under følger mer informasjon om oppstartseminaret og de enkelte innsatsområder med utkast til program for arbeidsseminarene.

Folkehelse og rusmiddelpolitikk

– to sider av samme sak

Rusmiddelpolitikken i kommunen bør sees i sammenheng med folkehelsearbeidet og planleggingen etter plan- og bygningsloven.

Alkoholloven gir kommunene mulighet til å føre en alkoholpolitikk tilpasset lokale forhold. Det er krav om at alle kommuner skal ha en alkoholpolitisk handlingsplan (alkoholovens § 1-7d).

Det anbefales at kommunene fører en helhetlig rusmiddelpolitikk, og at dette nedfelles i en rusmiddelpolitisk handlingsplan. Saker som omhandler salgs- og skjenkebevillinger bør ses i sammenheng med behov for tidlig innsats og rehabilitering på rusområdet.

Program Arbeidsseminar 1

PROGRAM	ARBEIDSSEMINAR 1
BAKGRUNN	Forskning viser at bruk av rusmiddelpolitiske virkemidler kan beskytte mot utvikling av skadelige rusmiddelvaner i befolkningen og fremme god folkehelse
MÅL	Bli enige om mål og tiltak i rusmiddelpolitikken
MÅLGRUPPE	Politikere, salgs- og skjenkenæringen, skjenkekontrollører, natteravner, Ungdomsråd/UKS, kommunalt ansatte, næringsliv og andre aktuelle
INNLEDERE	KoRus Midt-Norge Representanter fra kommunen, politiker, ungdomspolitiker osv.
TID	PROGRAM
10.00-11.15	Hva sier forskning om bruk av rusmiddelpolitiske virkemiddel som verktøy i folkehelsearbeidet? v/ KoRus Midt-Norge
11.30 – 12.30	Nytenkning i grupper: <ul style="list-style-type: none"> ■ Hva betyr en ansvarlig rusmiddelkultur? ■ Hvilke utfordringer står vi overfor i vårt lokalmiljø?
12.30 – 13.00	LUNSJ
13.00 – 13.45	Rusmiddelpolitikk og folkehelse i et livsløpsperspektiv og konsekvenser for barn, ungdom og voksne. v/ KoRus Midt-Norge
13.45 – 14.15	Nytenkning i grupper: <ul style="list-style-type: none"> ■ Hva kan vi gjøre, og hvilke rusmiddelpolitiske virkemiddel kan vi bruke for å løse utfordringene i vårt lokalmiljø?
14.15 – 14.45	Presentasjon av gruppearbeid
14.45 – 15.00	Hvordan vil kommunen dra nytte av denne kunnskapen og utvikle arbeidet videre? v/kommunal representant

INNSATSOMRÅDE 2

Å oppdage **førskolebarn** som lever sammen med omsorgspersoner med skadelige rusmiddelvaner

2 Dette innsatsområdet handler om tverrfaglig samarbeid for de minste barna.

Barnehageansatte møter barna og deres foresatte hver dag. De kan mye om barns utvikling, og er derfor i posisjon til å oppdage barn som sliter. De fleste barn i Norge har det veldig bra, men vi vet også at noen har vanskelige vilkår bl.a som følge av foreldre som ruser seg, og/eller har store psykiske utfordringer. Dette merker barn tidlig. Rundt disse barna trengs tverrfaglig samarbeid, og det er et uttalt mål fra våre myndigheter å komme tidlig inn med hjelp til familien.

Finnes det fellestrekk som vi kan lære oss å se etter, både hos barna og deres familier? Hvordan skal vi klare å handle på vår bekymring? Vi trenger å trene oss i å være modige nok til å ta tak i disse bekymringene.

Program Arbeidsseminar 2

PROGRAM	ARBEIDSSEMINAR 2
BAKGRUNN	De fleste barn i Norge har det veldig bra, men vi vet også at noen har vanskelige vilkår bl.a. som følge av foreldre som ruser seg, og/eller har store psykiske utfordringer
MÅL	Å styrke det tverrfaglige samarbeidet for barn i førskolealder, og utvikle gode samarbeidsrutiner
MÅLGRUPPE	Barnehageansatte, barnevern, PPT, helsestasjon, psykiatritjeneste, kulturskolen, frivillig sektor og andre
INNLEDERE	KoRus Midt-Norge Representanter fra kommunen: barnevern, barnehage, helsestasjon og andre
TID	PROGRAM
09.00 – 09.30	Åpning og visning av filmen: «Hvem kan hjelpe Jesper»
09.30 – 10.45	Fakta og forskning om rus Rusrelatert samspill i familien Hvordan virker dette på barna, symptomer og forståelsesmåter v/ KoRus Midt-Norge
10.45 – 11.15	Nytenkning i grupper ■ Vi arbeider med case
11.15 – 12.00	LUNSJ
12.00 – 13.00	Kommunens hjelpetjeneste presenterer sin måte å arbeide på v/ barnevern, PPT, helsestasjon, barnehagene osv.
13.00 – 13.45	Nytenkning i grupper ■ Hvordan handler vi på vår bekymring? ■ Har vi gode nok rutiner?
14.15 – 14.45	Refleksjoner i plenum
14.45 – 15.00	Hva gjør vi videre i vår kommune? v/ kommunal representant

INNSATSOMRÅDE 3

Å oppdage **skolebarn** som lever sammen med omsorgspersoner med skadelige rusmiddelvaner

3

Dette innsatsområdet handler om tverrfaglig samarbeid for å bistå barna og familiene så tidlig som mulig.

Barn i familier med rusproblemer lever i en særlig risiko for omsorgssvikt. De kan oppleve en barndom med mangelfull voksenkontakt, utilstrekkelig hjelp og støtte på flere områder, og en uforutsigbar hverdag.

Kanskje er skolen det tryggeste og mest stabile i barnets liv? Men skolen og lærerne alene kan ikke kompensere for vanskelige vilkår i hjemmet. Rundt disse barna trengs tverrfaglig samarbeid, og det er et uttalt mål fra våre myndigheter å komme tidlig inn med hjelp til familien. Da må skolen samarbeide tett med andre kommunale instanser som barneverntjeneste, helsestasjon og andre som kan bringe inn tverrfaglighet.

Finnes det fellestrekk som vi kan lære oss å se etter, både hos barna og deres familier? Hvordan skal vi klare å handle på vår bekymring? Vi trenger å trene oss i å være modige nok til å ta tak i disse bekymringene.

Program Arbeidsseminar 3

PROGRAM	ARBEIDSSEMINAR 3
BAKGRUNN	Det er et uttalt mål fra våre myndigheter å komme tidlig inn med hjelp til familier som sliter med rusproblem og psykiske vansker. For å nå disse barna og familiene kreves det tverrfaglig samarbeid
MÅL	Styrke det tverrfaglige samarbeidet for barn i skolealder, og utvikle gode samarbeidsrutiner.
MÅLGRUPPE	Skoler, barnevern, PPT, helsestasjon, kulturskolen, psykiatritjeneste, frivillig sektor og andre.
INNLEDERE	KoRus Midt-Norge Representanter fra kommunen: barnevern, helsestasjon, skole, PPT og andre
TID	PROGRAM
09.00 - 09.30	Åpning og visning av en film
09.30- 10.00	Nytenkning i grupper med case: ■ Hvordan er samarbeidet i vår kommune?
10.15- 11.45	Fakta og forskning om rus Rusrelatert samspill i familien Hvordan virker dette på barna, symptomer, forståelsesmåter v/ KoRus Midt-Norge
11.15 - 12.00	LUNSJ
12.15 - 13.15	Hvordan står det til med samarbeidet i vår kommune? Kommunens hjelpetjeneste presenterer sin måte å arbeide på v/Barnevern, PPT, helsestasjon, skole osv.
13.30 -14.15	Nytenkning i grupper med case: ■ Hvordan handler vi på vår bekymring? ■ Har vi gode nok rutiner?
14.15 - 14.45	Refleksjoner i plenum
14.45 - 15.00	Hva gjør vi videre i vår kommune? v/kommunal representant

«Barnespor» i kommunen

– Foreldresamtaler om barn som pårørende

Gjennom denne satsingen kan kommunen øke helsepersonellens kompetanse i å samtale med foreldre som sliter med rus eller psykiske vansker, og snakke med barna om dette.

Helsepersonell i voksenbehandlingen skal sørge for at pasientens barn får informasjon og nødvendig oppfølging når forelderen sliter med alvorlige helsetilstander. Gjennom samtale med forelderen skal helsepersonell avklare hva barna har behov for, og i samarbeid med foreldrene bistå med informasjon og nødvendig oppfølging for barna.

BARNESPOR FOR HELSEPERSONELL

Barnespor 1 – Barnearket er et samtaleverktøy for å snakke med foreldre om barna og livssituasjonen deres. Mot slutten av samtalen føres opplysningene på skjemaet, og skjemaet arkiveres i pasientens journal.

Barnespor 2 – Guide til foreldresamtaler inneholder forslag til hvordan helsepersonell kan møte forelderens reaksjoner, for å sikre barna tilpasset informasjon og nødvendig oppfølging.

Barnespor 3 – Guide til barnesamtaler gir veiledning og innspill til forklaringer av ord og begreper som barn kan møte på når foreldre har rus eller psykiske vansker.

Program Arbeidsseminar 4

PROGRAM	ARBEIDSSEMINAR 4
BAKGRUNN	Forskning viser at cirka ett av fire norske barn har foreldre som sliter med psykiske vansker eller alkoholproblemer av en slik grad at hverdagen til barnet blir påvirket
MÅL	Øke kompetansen til ansatte i å snakke med foreldre, og sikre at barna får informasjon og nødvendig oppfølging
MÅLGRUPPE	Kommunale rus- og helsetjenester, barnevern, NAV, PPT, skoler, barnehager og andre
INNLEDERE	KoRus Midt-Norge Representanter fra kommunen: barnevern, kommunelegen, kommunal helsetjeneste og andre
TID	PROGRAM
09.00 – 10.00	Hvordan blir barna påvirket av foreldrenes situasjon? (Film: Jeg kan ikke kalle mamma en fyllik.) Helsepersonelloven: Om barnas rett til informasjon v/ KoRus Midt-Norge
10.00 – 11.00	Nytenkning i grupper med case: ■ Samtale med forelderen for å bli kjent med barnas situasjon
11.00 – 12.00	Samarbeidsrutiner, tiltak og bekymringsmeldinger. Hvordan ivaretar kommunen barnas behov for informasjon og oppfølging? v/ barnevern og kommunelege
12.00 – 12.30	LUNSJ
12.30 – 13.30	Presentasjon av «Opplæringsprogrammet fra Barns Beste» Presentasjon av «Barnespor for helsepersonell» v/ KoRus Midt-Norge
13.30 – 14.30	Nytenkning i grupper med case: ■ Hvordan møter vi reaksjoner fra foresatte? ■ «Barnet mitt vet ingenting om problemene mine» ■ «Barnet mitt er for ung til å forstå dette»
14.30 – 15.30	Hvordan skal kommunen arbeide videre for å sikre barn som pårørende informasjon og annen oppfølging? v/kommunal representant

5 Dette innsatsområdet handler om gode og trygge oppvekstmiljø for barn og unge.

«Gode oppvekstvilkår for barn og unge er blant de viktigste oppgavene i samfunnet. Det er viktig i seg selv samtidig som det er avgjørende for helsen senere i livet. En god oppvekst og et trygt oppvekstmiljø gir barn ressurser til å utfolde seg og delta i samfunnet. Oppvekstvilkårene påvirkes av forhold i familien, barnehagen, skolen, i fritidsaktivitetene og de fysiske omgivelsene i nærmiljøet.» (Folkehelsemeldingen 2015, God helse – felles ansvar)

Et godt samarbeid mellom offentlig, frivillig og privat sektor styrker muligheten for å bygge robuste barn. Dette innebærer bl.a. en ansvarlig rusmiddelkultur som kan fremme en sunn livsstil samt forebygge mot skader og ulykker. Foresatte og andre voksne er viktige rollemodeller for barn og ungdom, samtidig må vi anerkjenne at unge tar sine egne valg.

Etter Folkehelseloven (§ 5) er kommunen pålagt å ha oversikt over helsetilstanden i befolkningen. Ungdata er kartleggingsverktøy som gir kommunen et godt kunnskapsgrunnlag for prioritering og iverksetting av tiltak.

Program Arbeidsseminar 5

PROGRAM	ARBEIDSSEMINAR 5
BAKGRUNN	«Alle barn og unge skal ha likeverdige tilbud og gode utviklingsmuligheter. Grunnlaget for et godt forebyggende arbeid legges gjennom en helhetlig satsing på et oppvekstmiljø som inkluderer alle, og hvor alle blir sett og får benyttet sine ressurser»
MÅL	Bli enige om noen konkrete tiltak som kommunen skal prioritere i sitt rusforebyggende arbeid for ungdom
MÅLGRUPPE	Ansatte i kommunale tjenester, ungdomsråd/UKS, elevråd, FAU, idrettsråd, kulturråd, frivillige lag og organisasjoner, politikere, næringslivet og andre som arbeider med barn og unge
INNLEDERE	KoRus Midt-Norge Lokale ungdomsrepresentanter Representanter fra kommunen
TID	PROGRAM
17.00 – 17.15	Innledning: Hva er målet med denne dagen? v/ kommunal representant
17.15 – 17.45	Ungdom, overgangen til voksenlivet og utvikling av rusmiddelvaner v/ KoRus Midt-Norge
18.00 – 18.20	Hvordan vil vi ha det i vårt lokalmiljø? v/ lokale ungdomsrepresentanter
18.20 – 18.50	Presentasjon av Ungdata-undersøkelse v/KoRus Midt-Norge
19.05 – 19.45	Nytenking i grupper: ■ Hvordan vil vi ha det i vårt lokalmiljø? ■ Hva må vi gjøre for å få det til?
20.00 – 20.30	Presentasjon av gruppenes arbeid
20.30 – 21.00	Hvordan vil kommunen arbeide videre i samarbeid med ungdomsråd/UKS og andre lokale aktører? v/ kommunalt ansatt, leder ungdomsråd/UKS

Heldig er den ungdommen som har teite foreldre

Hensikten med innsatsområdet er å utvikle innholdet i et foreldremøte, og gjøre tjenestene i kommunen gode til å gjennomføre det i skolen.

Vi tar utgangspunkt i heftet – «Heldig er den ungdommen som har teite foreldre». Dette beskriver foreldres betydning og tenårings ambivalente forhold til sine egne foreldre. Heftet gir også informasjon om ulike rusmidler og skadevirkninger. Gjennomgangen av hefte er tilpasset en forelesning med presentasjoner som kan brukes på foreldremøte.

«Engasjement, tett oppfølging, dialog og tydelige grenser fra foreldres side bidrar til lavere forbruk og mindre forekomst av rusrelaterte problemer hos ungdommen» («Foreldrerollen i rusforebyggende arbeid – En kunnskapsoppsummering» Bolstad, Skutle, Iversen og Endresen, Bergensklinikken)

Program Arbeidsseminar 6

PROGRAM	ARBEIDSSEMINAR 6
BAKGRUNN	«Engasjement, tett oppfølging, dialog og tydelige grenser fra foreldres side bidrar til lavere forbruk og mindre forekomst av rusrelaterte problemer hos ungdommen»
MÅL	Gjøre tjenestene gode til å gjennomføre et foreldremøte
MÅLGRUPPE	Lærere, helsesøster, politi, FAU, idrettsledere, kulturarbeidere, barnevern og andre som skal snakke med foreldre om dette temaet
INNLEDERE	KoRus Midt-Norge Representanter fra kommunen Foreldrerepresentanter
TID	PROGRAM
10.00 – 10.15	Innledning om bakgrunn og målet med arbeidsseminaret v/ kommunal representant og foreldrerepresentant
10.15 – 11.30	«Heldig er den ungdommen som har teite foreldre» v/ KoRus Midt-Norge
11.30 – 12.30	Nytenkning – gruppearbeid til bruk på foreldremøte ■ Hva kan foreldre gjøre for å forebygge skadelige rusmiddelvaner hos egne ungdommer?
12.30 – 13.00	LUNSJ
13.00 – 14.00	Hva må vi ta hensyn til når vi skal planlegge arbeidet? Gjennomgang av veilederen «Anbefalinger for rusforebyggende arbeid i skolen – forslag til læringsaktiviteter» v/ KoRus Midt-Norge
14.00 – 14.45	Presentasjon av gruppenes arbeid og drøfting
14.45 – 15.15	Oppsummering av gruppearbeid og presentasjon av handlingsplan for videre arbeid i kommunen. v/ kommunal representant og foreldrerepresentant

Hensikten med dette innsatsområdet er å styrke skolen og lærere i arbeidet med å handle når de er bekymret for en elev.

Bruk av rusmidler starter gjerne i ungdomsårene. Lærerne kan være de første som oppdager forandringer i ungdommenes adferd, og kan kjenne på bekymring for bruk av rusmidler.

Mulighetene for å stoppe en problemutvikling er størst i startfasen. For å klare dette, må det arbeides tverrfaglig med gode rutiner for samarbeid mellom skole, foreldre, helsetjenester og barnevern. Dette gjelder både om bekymringen knytter seg til elevens eller foreldrenes rusmiddelvaner.

Vi får kunnskap om skadelige rusmiddelvaner, og belyser hvordan lærer kan samtale med elev og foresatte ved bekymring.

Program Arbeidsseminar 7

PROGRAM	ARBEIDSSEMINAR 7
BAKGRUNN	Utprøving av rusmidler er vanlig blant ungdom, men det er et fåtall som står i fare for å utvikle avhengighet og alvorlige problemer. Noen av disse har mange risikofaktorer fra tidlig i livet sitt, og utfordringen for de voksne er å se disse sammenhengene tidsnok
MÅL	Styrke skolen og lærere i arbeidet med å handle på sin bekymring, og utvikle det tverrfaglige samarbeidet slik at ungdom og familie skal få hjelp så tidlig som mulig
MÅLGRUPPE	Lærere og annet skolepersonell, rektor, PPT, helsesøster, foreldrearbeidsutvalget (FAU) og barnevernet
INNLEDERE	KoRus Midt-Norge Representanter fra kommunen
TID	PROGRAM
10.00 – 10.45	Ungdom og bruk av rusmiddel – normalt eller skadelig? v/ KoRus Midt-Norge
11.00 – 12.00	Nytenkning i grupper: ■ Når er det grunn til bekymring?
12.00 – 12.30	LUNSJ
12.30 – 13.00	Tverrfaglig samarbeid: Orientering fra Kommunal barneverntjeneste og ressursteam på skolen f.eks hvordan samarbeide når vi er bekymret, taushetsplikt, meldeplikt osv.
13.15 – 14.15	Nytenkning i grupper: ■ Hvordan handler vi sammen på vår bekymring? ■ Hvilke rutiner skal vi ha? ■ Hvordan skaper vi dialog med den det gjelder?
14.30 – 15.15	Oppsummering av gruppearbeid og refleksjon i plenum.
15.15 – 15.30	Hvordan arbeide videre med dette i kommunen? v/ kommunal representant

8

Alle skolene i videregående opplæring i Møre og Romsdal har en felles «Plan for rusarbeid i skolen».

Hovedmålet i planen er å skape et godt, trygt og inkluderende miljø hvor alle elevene blir sett og tatt vare på. Planen inneholder mål og verktøy for hvordan videregående opplæring kan samarbeide med kommunen, spesialisthelsetjenesten og andre om å forebygge skadelige rusmiddelvaner, og komme tidlig inn og handle når vi er bekymret. Planen er integrert i oppfølgingsprosjekt som en del av forebygging av frafall i fylket. Det er kommunen hvor ungdommen oppholder seg som har ansvaret for oppfølging.

Forskning viser at et godt læringsmiljø, trivsel, sosial kompetanse og mestring av skolearbeidet er de mest effektive forebyggende tiltakene for å fremme god psykisk helse hos den enkelte elev, redusere mobbing blant elevene og utsette eller hindre bruk av rusmidler.

Program Arbeidsseminar 8

PROGRAM	ARBEIDSSEMINAR 8
BAKGRUNN	Et godt læringsmiljø og trivsel virker forebyggende på utvikling av skadelig rusmiddelbruk
MÅL	Implementering av Plan for rusarbeid i videregående opplæring i samarbeidet med kommunale tjenester og andre aktører
MÅLGRUPPE	Ansatte i videregående opplæring, oppfølgingstjenesten (OT), elevrådsrepresentanter, foresatte, kommunale tjenester som: helsetjeneste, barnevernet, NAV, spesialisthelsetjenester
INNLEDERE	KoRus Midt-Norge, representanter fra videregående opplæring, kommunen og spesialisthelsetjenesten
TID	PROGRAM
10.00 – 10.30	«Mot til å se – evne til å handle» – Ungdom og skadelige rusmiddelvaner v/ KoRus Midt-Norge
1030 – 11.30	Nytenkning i grupper med to case: Om forebygging og når er det grunn til bekymring?
11.30 – 12.00	LUNSJ
12.00 – 12.45	«Plan for rusarbeidet i videregående opplæring» Hvordan jobber vi med Planen – de ulike målene i forebygging, tidlig innsats, rutiner ved bekymring v/ Utdanningsavdelingen og KoRus Midt-Norge
12.45 – 13.30	Tverrfaglig samarbeid- om forebygging og tidlig innsats <ul style="list-style-type: none"> ■ Orientering fra folkehelsekoordinator ■ Orientering fra kommunale tjenester ■ Orientering fra spesialisthelsetjeneste
13.45 – 14.30	Gruppearbeid: Hvilket/hvilke mål i rusplanen skal vi arbeide videre med på vår skole – hvordan komme fra mål til handling i samarbeid med kommunen

Oppfølging av mennesker med rusmiddelproblem og sammensatte behov

9

Hvordan kan tjenestene samarbeide og koordinere tilbudet til mennesker med rusmiddelproblemer og sammensatte hjelpebehov? Vi tar utgangspunkt i brukerens og pårørendes behov, og data fra kartleggingsverktøyet Brukerplan.

Kommunene er pålagt å ha en koordinerende enhet for habilitering og rehabilitering i henhold til § 7-3 i Lov om helse- og omsorgstjenester i kommunene. Denne enheten skal ha overordnet ansvar for arbeidet med individuell plan: Motta meldinger om behov for individuell plan, sørge for at det blir utarbeidet rutiner for dette arbeidet og for oppnevning, opplæring og veiledning av koordinator.

Hvordan kommunen velger å organisere samarbeidet om disse oppgavene, påvirker kvaliteten på de tjenester som tilbys. Dette kan få store konsekvenser for de det gjelder.

Program Arbeidsseminar 9

PROGRAM	ARBEIDSSEMINAR 9
BAKGRUNN	Kommunene er pålagt å ha en koordinerende enhet for habilitering og rehabilitering i henhold til § 7-3 i Lov om helse- og omsorgstjenester i kommunene
MÅL	Utvikle gode rutiner for oppfølging av mennesker med rusmiddelproblemer og derav sammensatte hjelpebehov.
MÅLGRUPPE	Koordinerende enhet, NAV, helsetjeneste, psykiatritjenesten, lege, bruker- og pårørendeorganisasjoner og andre
INNLEDERE	KoRus Midt-Norge Spesialisthelsetjenesten Representanter fra kommunen Brukerrepresentanter
TID	PROGRAM
10.00 – 11.00	Hvilke behov har mennesker med rusproblem? Hvordan bruke individuell plan for å koordinere samarbeidet? v/ KoRus Midt-Norge
11.15 – 12.00	Nytenkning i grupper: ■ Hvordan bruke individuell plan? ■ Hva er utfordringene og mulighetene i samarbeidet?
12.00 – 12.30	LUNSJ
12.30 – 13.00	Samarbeid mellom kommunen og spesialisthelsetjenesten. v/ spesialisthelsetjenesten og kommunal representant
13.00 – 13.30	Oppfølging – Hvilke tiltak kan kommunen bidra med til mennesker med rus og sammensatte hjelpebehov? v/ representant for koordinerende enhet i kommunen
13.45 – 14.30	Nytenkning i grupper: ■ Hvordan samhandle i kommunen om oppfølging?
14.30 – 15.00	Oppsummering og diskusjon i plenum Hvordan vil kommunen arbeide videre med dette temaet? v/kommunal representant

10

Innsatsområdet handler om hvordan vi kan komme tidlig inn med hjelp, og hvordan vi kan løse helsemessige og etiske utfordringer knyttet til både alkohol og skadelig bruk av medikamenter blant eldre.

Kanskje er det slik at disse ikke får god nok hjelp, verken med rusproblemene sine eller andre typer hjelpebehov? Pårørende er også en viktig målgruppe for dette arbeidet.

Her kan tabu og forutinntatte holdninger stenge for gode dialoger og nødvendige hjelpetiltak, både hos pasientene selv, hos pårørende og hos personer i hjelpe-tjenestene. Kanskje er det også slik at hos noen pasienter ligger rusproblemene til grunn for en rekke andre helseproblemer, eks fallulykker, tidlig demensutvikling, feil/underernæring.

Kartleggingsverktøyet Brukerplan kan danne et godt grunnlag for tverrfaglig samarbeid i kommunen, og for samarbeid med spesialisthelsetjenesten på dette temaet.

Program Arbeidsseminar 10

PROGRAM	ARBEIDSSEMINAR 10
BAKGRUNN	Befolkningen blir eldre, og alkoholforbruket blant voksne går opp. Kommunene har god kompetanse på både eldre og rus, men tradisjonene for samarbeid mellom disse tjenestene varierer
MÅL	Å sette temaet på dagsorden i kommunen, og heve kompetansen til de ansatte. Tverrfaglig samarbeid. AUDIT som et verktøy i arbeidet. Synliggjøring av pårørende.
MÅLGRUPPE	Ansatte i hjemmetjenesten, institusjoner for eldre, NAV, kommunal helsetjeneste, psykiatritjeneste, politikere, organisasjoner, eldreråd, pensjonistlag, pårørende og andre
INNLEDERE	KoRus Midt-Norge Representanter fra kommunen
TID	PROGRAM
09.00 – 09.45	Aldring og skadelige rusmiddelvaner v/ KoRus Midt-Norge
10.00 – 10.30	Vi ser nærmere på situasjonen i vår kommune, med utgangspunkt i rusmiddelpolitisk handlingsplan, kartlegging i Brukerplan, evt. andre plane, organisering, ansvar v/ kommunal representant
10.30 – 11.15	Nytenkning i grupper: ■ Hvordan håndterer vi dette i praksis?
11.15 – 12.00	LUNSJ
12.00 – 12.45	Pårørende til eldre med skadelig rusmiddelbruk v/ representant for Lærings- og mestringssenteret
13.00 – 13.45	Nytenkning i grupper: ■ Hvordan er samarbeidsrutinene i vår kommune?
14.00 – 14.30	Oppsummering og refleksjoner i plenum
14.30 – 15.00	Hvordan vil kommunen arbeide videre med dette? v/ kommunal representant

Dagsorden for planleggingsmøte om tiltak og handlingsplan i DelTa

Målet med møtet er å se nærmere på hvilke tiltak kommunen vil utvikle, og hvordan kommunen kan organisere samarbeidet om oppgavene og sette dette inn i «mal for handlingsplan».

TIDSRAMME:
Ca. tre timer

Kommunen gjør kort rede for sitt valg av innsatsområde i «DelTa». Vi går gjennom informasjon, innhold og materiell for dette;

- Hvilke tiltak vil kommunen konkret utvikle innenfor dette innsatsområdet?
- Hva vil kommunen oppnå gjennom disse tiltakene?
- Hvem skal delta i utviklingen av tiltakene i kommunen?
- Hvordan skal arbeidet med utvikling av tiltakene organiseres i kommunen?

Vi går gjennom programmet for arbeidsseminaret og reflekterer rundt følgende spørsmål

- Hvordan organisere gjennomføringen av arbeidsseminaret i kommunen?
- Hvem skal forelese fra kommunen?
- Hvem skal delta?

VELKOMMEN!

Mal for handlingsplan

Kommunen må utarbeide forslag til handlingsplan før arbeidsseminaret gjennomføres i kommunen. Handlingsplanen bør presenteres på arbeidsseminaret.

Navn på kommunen	
Hvilket av innsatsområdene og arbeidsseminarene har vi valgt?	
Hvem sitter i den tverrfaglige arbeidsgruppen som har ansvar for gjennomføring av tiltak på innsatsområdet?	
Er temaet forankret i rusmiddelpolitisk handlingsplan i kommunen eller annet planverk?	
Hvilke konkrete mål og tiltak vil vi utvikle innenfor dette innsatsområdet? Beskriv kort Eks; utvikle rutiner i barnehagene for melding av saker til barnevernet,	
Beskriv konkret hvilke oppgaver vi må gjøre for å gjennomføre tiltaket	
Hvem skal gjøre de enkelte oppgavene?	
Når skal det gjøres - beskriv en enkel fremdriftsplan	
Hvilke tjenester har ansvaret for å gjennomføre tiltakene over tid i kommunen etter utviklingsperioden?	
Hvem er kontaktperson i kommunen inn mot Kompetansesenter rus – Midt-Norge?	Navn: E-mail adresse:

Dagsorden for evalueringsmøte om tiltak og handlingsplan i DelTa

Målet med møtet er å se nærmere på hvilke tiltak kommunen har gjennomført, skape bevissthet om hva vi har oppnådd og å lære noe av det vi gjorde underveis.

Ca. to timer

Kommunen gjør kort rede for «sitt valg av innsatsområde» i «Delta» og presenterer evalueringen. Vi reflekterer sammen rundt følgende spørsmål;

- Har vi gjennomført de tiltakene vi satte opp i handlingsplanen?
- Hva var det som hjalp oss fremover?
- Hva har vi ikke fått til, og hva gjorde at vi strevde?
- Hvordan vil kommunen drifte tiltakene videre?

Det skrives referat fra møtet!

VELKOMMEN!

Mal for evaluering

Målet med evalueringen er å skape bevissthet om hva vi har oppnådd, og å lære noe av det vi gjorde underveis. Ta utgangspunkt i mal for handlingsplan og svar på spørsmålene i evalueringsmalen ved å fylle ut rubrikkene under:

Hvilket innsatsområde og arbeidsseminar valgte vi?	
Hvorfor valgte vi dette innsatsområdet?	
Har vi gjennomført de tiltakene vi satt opp i handlingsplanen?	
Har vi nådd målene våre?	
Hva var det som hjalp oss fremover?	
Hva har vi ikke fått til?	
Hva gjorde at vi strevde?	
Er tiltakene forankret i aktuelle tjenester i kommunen med ansvar for gjennomføring?	
Er innsatsområdene vi prioriterte forankret i rusmiddelpolitisk plan i kommunen eller annet planverk?	
Underskrift og dato;	

Kompetansesenter rus - Midt-Norge

www.stolav.no/KoRus

Kontaktinformasjon:

Kontaktinformasjon Møre og Romsdal:

Seksjonsleder Rita Valkvæ

rita.valkve@stolav.no

Telefon 47 87 89 00

Smibakken 3, NO-6018 Ålesund

Kontaktadresse hovedkontor Trondheim:

St. Olavs Hospital HF Klinikk for rus- og avhengighetsmedisin

Kompetansesenter rus - Midt-Norge

Postboks 3250 Sluppen, NO-7006 Trondheim

E-postadresse: KoRus@stolav.no

Telefon: 73 86 29 00 / 06800